

Christoph Ransmayr
ATLAS RAHLOČUTNEGA MOŠKEGA

prevedel Štefan Vevar

Zgodbe se ne dogodijo, zgodbe se pripovedujejo. Sedemdeset epizod tega *Atlasa* pripoveduje izključno o krajih, v katerih sem živel, ki sem jih prepotoval ali prehodil, in samo o ljudeh, ki sem jih tam srečal, ki so mi pomagali, me varovali, ogrožali, reševali ali ljubili. Z eno izjemo. Enkrat samkrat sem ubesedil tudi kraj, kjer nikoli nisem bil, ki pa mi je prirasel k srcu z opisi moje žene. Da bom njegovo ime ohranil zase, naj simbolno nakazuje, da precejšnje obilje vsega, kar – zdi se nam – vemo o *svojem* svetu, izvira zgolj iz pripovedovanj in da bi lahko (skoraj) vsako epizodo te knjige pripovedoval tudi kdo drug, ki bi si drznil kam pod milo nebo, v prostrano daljo ali tudi le v najbližjo soseščino, a tam v bližino tujega.

Ta *Atlas* posvečam svoji ženi Judith – brez njene ljubezni se vsaj z ene poti ne bi več vrnil – in spominu na Johanno, svojo dolgoletno življenjsko in popotno družico: Brez nje se morda nikoli ne bi bil odpravil na pot.

Kollmansberg Alm, spomladi 2012

VSEBINA

| | |
|--|-----|
| <i>Dežela na koncu sveta, Otok Salasa in Gómeza / Čile</i> | 13 |
| <i>Glasba v revirju, Kitajska</i> | 21 |
| <i>Herzfeld, Brazilija</i> | 28 |
| <i>Nabiralci zvezd, Združene države Amerike</i> | 35 |
| <i>Nebeški most, Maroko</i> | 39 |
| <i>Smrt v Sevilli, Španija</i> | 42 |
| <i>Prikazni, Islandija</i> | 47 |
| <i>Izbris nekega mesta, Grčija</i> | 51 |
| <i>Na robu divjine, Avstrija</i> | 55 |
| <i>Poskusi letenja, Nova Zelandija</i> | 61 |
| <i>Pav, Indija</i> | 66 |
| <i>Atentat, Nepal</i> | 70 |
| <i>Zračni napad, Bolivija</i> | 76 |
| <i>Divja plaža, Brazilija</i> | 82 |
| <i>Moški ob reki, Avstrija</i> | 85 |
| <i>Junak nad junaki, Grčija</i> | 88 |
| <i>Križev pot, Združene države Amerike</i> | 93 |
| <i>Obiski iz velike daljave, Mehika</i> | 99 |
| <i>Prekopavanje, Otok Robinsona Crusoeja / Čile</i> | 104 |
| <i>Ulov in pol, Irska</i> | 110 |
| <i>V globini, Dominikanski Karibi</i> | 113 |
| <i>Kraljica divjine, Brazilija</i> | 119 |
| <i>Nasledstvo, Laos</i> | 127 |
| <i>Slovo, Avstrija</i> | 134 |
| <i>V vesolju, Nova Zelandija</i> | 140 |
| <i>Golf na severnem tečaju, ruska Arktika</i> | 145 |
| <i>Vrnitev domov, Kanada</i> | 151 |
| <i>Proti toku, Kambodža</i> | 154 |

| | |
|--|-----|
| <i>Delo angelov, Češka</i> | 161 |
| <i>V gozdu stebrov, Turčija</i> | 167 |
| <i>Lepota teme, Avstrija</i> | 174 |
| <i>Padec iz noči, Indija</i> | 179 |
| <i>Pianist, Japonska</i> | 185 |
| <i>Sreča in tibi ocean, Čile</i> | 189 |
| <i>Zakoni paradíža, Pitcairn / Južni Pacifik</i> | 195 |
| <i>Sled rešitve, Mauritius</i> | 211 |
| <i>Živi mrtvec, Rusija</i> | 216 |
| <i>Obiskovalec parlamenta, Nemčija</i> | 222 |
| <i>Nagec v senci, Grčija</i> | 227 |
| <i>Morski pes v puščavi, Jemen</i> | 231 |
| <i>Kri, Avstrija</i> | 236 |
| <i>Lok svetlobe, Avstralija</i> | 240 |
| <i>Drugi rojstni dan, ruska Arktika</i> | 245 |
| <i>Ledeni bog, Irska</i> | 253 |
| <i>Pridigar, Poljska</i> | 257 |
| <i>Fotograf, Dominikanska republika</i> | 262 |
| <i>Pacífico, Atlántico, Kostarika</i> | 264 |
| <i>Love in vain, Sumatra / Indonezija</i> | 268 |
| <i>Bela nedelja, Avstrija</i> | 273 |
| <i>Ribička, Nepal</i> | 279 |
| <i>Gročnja, Malezija</i> | 282 |
| <i>Osumljeni, Južna Afrika</i> | 287 |
| <i>Kitajska vaza, Čile</i> | 293 |
| <i>Kaligrafi, Kitajska</i> | 299 |
| <i>Romar, Šrilanka</i> | 304 |
| <i>Tolažba potrtih, Avstrija</i> | 314 |
| <i>Tenor, Kola / Rusija</i> | 321 |

| | |
|---|-----|
| <i>Moški brez sonca, Irska</i> | 328 |
| <i>Po polžje, Kostarika</i> | 335 |
| <i>Lovec na varane, Java / Indonezija</i> | 340 |
| <i>Ples viharja, Avstrija</i> | 344 |
| <i>Propad sveta, Hongkong / Kitajska</i> | 348 |
| <i>Pastirski pes, Turčija</i> | 353 |
| <i>V senci človeka ptice, Velikonočni otok / Čile</i> | 358 |
| <i>Lovski prizori, Paragvaj</i> | 369 |
| <i>Pisar, Tibet</i> | 373 |
| <i>Kršitev zakona, Bali / Indonezija</i> | 381 |
| <i>Sveta noč, Šrilanka</i> | 386 |
| <i>Deklica v zimski nevihti, Avstrija</i> | 393 |
| <i>Prihod, Nepal</i> | 400 |

Dežela na koncu sveta

Na 26° 28' južne širine in 105° 21' zahodne dolžine sem daleč, daleč na Pacifiku videl domovino neznanega boga: neobljuden skalni otok, ki so ga obletavale morske ptice. Več kot tri tisoč dvesto kilometrov je bilo od teh golih skal, ki jih je naskakovalo razpenjeno morje, čeri brez dreves, grmičja in sladke vode, brez trave, cvetja in mahu, do čilske obale, od koder je pred enim tednom s premcem proti Rapa Nuiju, Velikonočnemu otoku izplula moja ladja.

Naslonjen na ladijsko ograjo, ki sem se je zaradi visokih valov kar naprej oprijemal z obema rokama, sem že dolgo uro opazoval, kako se je med grebeni valov prikazoval in izginjal na koncu le trideset metrov nad gladino segajoč obris otoka, se nazadnje vzel nad obzorje in se potem tako približal ladji, da je razpihan pršec valov, ki so se lomili na skalah, orosil okrogla ladijska okna in daljnoglede.

Da je ta pusti košček z marčnim soncem obsijanega kopnega sploh zrasel iz vode pred nami, je imelo opraviti s stotine morskih milj dolgim manevrom izogibanja, s katerim je naš kapitan obplul meje velikanskega kolapsa zračnega tlaka, ki se je širil od rta Horn. Po valovih, ki so bili celo tukaj in pri jasnem nebu še vedno visoki osem metrov, smo lahko sklepali o višini valov in razdiralnih masivih voda na naši prvotni plovni poti.

Ime *Pacifik* ali *Tihi ocean*, je kapitan sklenil svoje jutranje poročilo, ki ga je bilo po zvočniku na krovu

slišati vse do trdno pritrjenih postelj in zajtrkovalnih mizic – poročilo o položaju ladje, zračnem pritisku, morskih tokovih in smeri plovbe – je bilo že vse od časov, ko so ga prvič prepluli evropski morjeplovci, samo ime praznega upanja. Pacifik ni tu na jugu – in tudi ne tisoče morskih milj v to ali ono smer vetrnice na kompasu – nič mirnejši ali spokojnejši od drugih, na manj lepa imena krščenih morij in se v primežu viharjev ter privlačnosti lune tudi nič drugače od slednjih ne sprijemlje v vodne masive, ki jih, če ni sile, ni pametno prečiti.

Z gledišča kartografije je bila vulkanska skalna formacija pred nami samo gol, razbičan vrh tri tisoč petsto metrov iz dna morja vzpenjajoče se gore, ki so jo na pomorskih kartah označevali s *Salas y Gómez*, s čimer naj bi spominjala na dva naposled vendarle pozabljena španska kapitana – prvi naj bi kot prvi Evropejec opazil le nekaj sto metrov veliko skalno formacijo, drugi pa naj bi eno človeško življenje pozneje stopil nanjo in jo vrisal na zemljevid.

Ampak *Rapa Nui*, je rekel neki strašljivo suh možki, ki se je stoječ ob meni oklepal ladijske ograje, skrivnostno ljudstvo, ki je za ceno lastne pogube s skoraj tisočero kamnitimi kipi okrasilo Velikonočni otok, je že stoletja pred temi domnevnimi odkritelji s splavi iz ločja zmeraj znova preplulo in preveslalo skoraj štiristokilometrsko razdaljo in dalo temu kraju lepše, veliko lepše ime: *Manu Motu Motiro Hiva*. To so včasih prevedli z *Otokom ptic na poti v deželo na koncu sveta*, a tudi z *Otokom na poti v neskončnost*. Od koderkoli že so namreč Rapa Nuijci izviral,

iz katerih koli že prostorov polinezijskega otoškega sveta, je rekel mršavi moški, se je v njihovem izročilu naposled izgubil sleherni spomin na kraj njihovega porekla in na vse kopno ter se umaknil prepričanju, da na svetu razen njih samih ni drugih ljudi, na neskončnem oceanu pod neskončnim nebom pa nobenega kopnega razen njihovega lastnega otoka.

Mršavega moškega sem le stežka razumel. Ne le zaradi bučanja vode in vetra ali tudi, ker so se mu v nenavadno zmes angleščine in španščine, ki jo je govoril, vseskozi mešale besede enega ali več jezikov, ki jih še nikoli nisem slišal, predvsem zato, ker ves čas ni bilo jasno, ali govori meni ali le samemu sebi – nekam čez ograjo, tja ven na morje.

Gotovo je Rapa Nuijem vzelo sapo, je rekel, ko so na eni od svojih prostranih ribolovnih poti, morda tudi le zaradi tavanja skozi blodnjak tokov in viharjev, naleteli na ta ptičji otok. Ja, tako jih je osupilo, da so na koncu mislili, da so našli domovanje nekega boga. Kajti če je v tej neskončnosti v resnici obstajalo še drugo kopno, tedaj je moral na njem, vidno ali nevidno, bivati tisti, ki so mu dolgovali zahvalo za obstoj daljne domovine ter neba in zemlje in vsega, kar je živelo v vodi ali na zraku – vsemogočni, ki so ga poimenovali *Make-make*.

Mršavi moški je bil na poti iz Puerto Montta domov, v Hanga Roa, po stoletja dolgi zgodbi redčenja prebivalstva edini še naseljeni kraj na Velikonočnem otoku. Njegov oče, je že prvi večer po izplutju iz Puerto Montta pripovedoval v baru na krmi ali si pač samo govoril v brk, je bil Argentinec, ki je svoje

življenje prebijal na otoških naftnih vrtinah, njegova mati pa je bila pripadnica Rapa Nuijev.

Ohlapna, z morskimi ribami na temnomodri podlagi potiskana košata srajca, ki je mahedrala na suhcu, je bila premočena od morske pene, ki je včasih pljusnila do roba ograje, in ko mu je veter za trenutek zalepil mokro tkanino na prsni koš, je bila njegova postava na pogled še krhkejša, še bolj shirana. Suhec me je sicer že prvo jutro po izplutju opozoril nase, ko si je pri zajtrku na krožnik nadeval košček lososa, kos šunke in še kos melone, potem za trenutek omahoval, nato pa šunko, lososa in melono spet odložil na preobloženi oltar bifeja in k skodelici čaja pojedel samo kos črnega kruha.

Ni kaj, je rekel nekoč pozneje – bil je dolg večer, tretji ali četrti dan najinega znanstva – hrana je zanj pogosto le mučna nujnost. Pravzaprav ni nikoli lačen in včasih se mora siliti celo k pitju. Vseeno pa ga tišči občutek, da je težek in masiven kot kakšen moai, katera od orjaških kamnitih figur na Velikonočnem otoku, za katere, za njihovo izdelovanje in prevažanje, so Rapa Nuijci skozi stoletja izcedili vse svoje moči in zanje žrtvovali svoje palmove gozdove in svoja ribja lovišča, svoje vrtove in svoja polja, nazadnje tudi mirno sožitje med otoškimi klani.

Te skulpture, ki s hrbtom obrnjene proti morju vse brez izjeme gledajo v notranjost otoka in s tem morda v srce njegovih prebivalcev, so dolgo bile pomniki kulta prednikov, ki naj bi sedanjost povezal z večnostjo. Vendar so se počasi izrodile v simbole moči

in statusa, polagoma so zrasle, postajale so večje in večje in naposled so začele žreti življenje na otoku.

V kamnolomu lehnjaka Rano Raraku, v katerem so izsekali skoraj vse moaije in jih potem odvedli na *ahuje*, obredne ploščadi, posejane po vsem otoku, je rekel mršavi mož, je še danes videti drugega ob drugem in nad drugim stoječe, s skalo zrasle ter dvajset in več metrov visoke kolose, ki tam večno čakajo na to, da jih bodo končno iztrgali iz skale, postavili pokonci in jih v mučnih procesijah na kotalečih se palmovih deblih prepeljali na njihove ahuje. Kajti Rapa Nuijci so nazadnje kot sužnji svojih lastnih kamnitih bitij preobrazili svoj otok v vsega drevja in grmovja otrebljeno pustoto, naposled pa niso več imeli ne sredstev ne moči za dokončanje in spravilo domnevno najmočnejših, v resnici pa samo poslednjih kolosov.

Lakota!, ni dvomil suhec, lakota je bila morda prikrita, a neizbežna dejanska usoda tega ljudstva, njegovega ljudstva. Kajti, ko so posekali vse, kar se je dalo posekati, naribarili in nalovili vse, kar se je dalo naribariti in naloviti, ko so izginili palmovi gaji in ni več ostalo niti toliko lesa, da bi gradili ribiške čolne, so se klani, ki so si dotlej delili otoško kraljestvo in ga obdelovali, pognali drug nad drugega, začeli podirati in obglavljati v neizrekljivih mukah postavljene moaije svojih sosedov ter naposled ne le ubijati, temveč tudi žreti drug drugega. Ko je nad razvaline sveta Rapa Nuijcev naposled prihrumela še kolonialna gospoda, na opustelo zemljo prignala velikanske črede krav in ovac, zadnje prebivalce otoka pa pregnala v ograjene areale ali jih kot sužnje za pridelavo gvana

odvlekla na strmo perujsko obalo, je to samo okronalo veliko nesrečo, ki se je začela v srcu otoka in ne kje daleč stran.

Njegova mati, je povedal suhljatec, je umrla pred štirimi leti, po zdravniškem izvidu sicer zaradi zastrupitve krvi, v resnici pa od lakote. Dolga leta je zmeraj skrivaj izbruhala skoraj vse, kar je zaužila ali kar jo je na svojih redkih obiskih prisilil pojesti oče. Še vedno ima v ušesih davljenje, ki ga je slišal po vsakem obedu, kadar se je po ozkem temnem hodniku domače hiše na Hanga Roa odplazil za njo k stranišču.

To stradanje, to postenje pa je bilo morda le obupan poskus, da bi se ločila od usode svojega ljudstva in se umaknila v nekakšno ... *astralno telo*, kakor je govorila, telo, naposled osvobojeno nesrečne odvisnosti od nekaj koščkov kruha. Kajti kdor ni lačen kruha, tega tudi ne žeja po poljih, pašnih revirjih, po moči, ta noče nikogar obvladovati, nikogar ubiti, nikogar pojesti. Morda so imeli moaiji pred očmi prav to, ko so obrnili hrbet Pacifiku, najmogočnejšemu elementu na tej zemlji – da bi gledali samo v notranjost otoka in videli njegovim prebivalcem v srce.

Po materini smrti si je, je povedal suhec, ne da bi hotel in sprva tudi, ne da bi se tega zavedal, kot dediščino naložil njeno neješčost in s tem morda, kdo bi vedel, izpolnil njen vse življenje trajajoči sen. Kajti v razloček od nje, ki je včasih le podlegla požrešnosti, ko je ponoči napol v spanju v temni kuhinji goltala vase vse, kar ji je prišlo pod roko, pa potem vsak grižljaj vendarle spet izbruhala, je sam najbrž za vselej izgubil vse veselje do jedi.

Suhec se je tako trdo oklepal ograje, da so se mu pobelili členki na prstih. Ko mu je morska pena oškropila hrbtišče rok in se tam zalesketala v soncu, se mu je koža, nežna in tanka, skoraj prozorna – kot z najdrobnejšimi žilicami preprežena mrežna krilca muhe tančičarice – kazala skozi.

Česa naj bi se takrat domislili, je rekel, in se, ne da bi izpustil ograjo, zazibal naprej in nazaj, kakor da so se v času stiske, času lakote, odpravili na pot v domovino Boga, da si tam izprosijo podporo in odrešitev od vse goltajoče lakote – na pot proti *Manu Motu Motiro Hiva*, otoku, za katerim se je začejala neskončnost?! Koliko Rapa Nuijcev je izginilo na tem romanju? Naj so se še tako izmojstrili ne le v prepoznavanju položaja zvezd, naj so svoje navigacijske izračune obogatili tudi z reliefi in barvo valov, tokovi, jakostjo vetra, celo okrasnimi krivuljami, ki so jih v nebo rezljale ptice, je to pri valovih, kakršni so bili tam, vendarle bila le plovba na splavu iz ločja, na kupčku trsja!

Črnoperute čigre, je rekel suhljatec in pokazal na neslišne, galebom podobne ptice s črno-belimi krili, ki so ravno zletele z neke skalne igle, pokrite z govnom, in radovedno krožile okoli naše ladje, črnoperute čigre so bile Rapa Nuijem svete. Ko so se prikazale, se je začela pomlad ali tisto, kar so na Velikonočnem otoku slavili kot pomlad. Te ptice so, tako rekoč, poganjale in uravnavale življenje v letu, celo čas. Morda so tudi čaščene črnoperute čigre, ki so gnezdile na otoku, napeljale ljudi k verovanju, da tu biva bog. Mar to ne pove, kakšno življenje utripa na

teh vulkanskih čereh, in nič manj tudi, kako čudovita imena to življenje nosi – božični vihar, tropski strmoglavci, tropska burnica, vilinska čigra ... Vse gnezdi tu.

Ko je suhec segel v naprsni žep svoje srajce in potegnil na dan z morsko peno prepojen kos črnega kruha, sem pomislil, da bo morda skušal hraniti črnooperute čigre, ki tako daleč na odprtem in daleč od vseh morskih poti morda sploh niso poznale ne ladij ne ljudi. Ampak suhec je mokri kruh ponesel v usta in negibno zazrt v črni, navpično zibajoči se otok začel jesti.

Glasba v revirju

Pred nekim razpadlim stražnim stolpom skoraj devet tisoč kilometrov dolgega obrambnega zidu, ki mu v deželi graditeljev pravijo *Wanli Chang Cheng – Nepredstavljivo dolgi zid*, preostali svet pa Kitajski zid, sem videl oddaljeno postavo.

Zjutraj je snežilo in že več ur sem hodil po zidu v pogorju Yan – med Simataijem in Jinshanlingom v provinci Hebei. Kot girlanda, ki jo zavrtniči veter, da se potem razpotegne in oprime grebenov in vrhov, se je zid s svojimi dolgimi zobčastimi nadzidki, stražnimi stolpi in signalnimi svetilniki vil skoz neposeljen gorski svet, se s prepadnih gorskih verig strmo spuščal v neobljudene doline in se iz njih spet strmo dvigoval, pri tem skupaj s hrbti gora spreminjal svojo smer, a se po vsakem zasuku zmeraj znova vračal v idealno smer svojih pozabljenih stavbenikov in generalov.

Če ne bi zaradi zgodnjega snega vse temno obarvano – zidovi, razvaline, skale – ostreje izstopilo iz ozadja, s svoje razdalje najbrž ne bi opazil človeške postave pred sabo. Tako pa sem celo razločil, da ima bitje, ki je stalo tam, na očeh daljnogled in da gleda v mojo smer.

Med hojo po odseku Zidu, ki je zaradi strmine in razdrapanih prehodov precej sameval, že skoraj dve uri nisem srečal nikogar, zato me je zdaj presenetilo, da sem naletel na človeka, ki mi je očitno iz nasprotni smeri prihajal naproti; na tanki snežni odeji pred mano ni bilo stopinj.

Medtem ko sem po senčnem sestopu in novem vzponu v mokrem snegu prečil neko udorino, se postava ves čas ni ganila z mesta, in bal sem se že, da bom pri stražnem stolpu srečal kakšnega nadzornika ali vojaka, ki mi bo zaradi krušljivega zidu prepovedal nadaljnjo pot. Največja zgradba človeštva je prebivalcem bližnjih območij zmeraj znova rabila kot kamnolom – še Mao Cetungova ljudska osvobodilna armada je zidake uporabila za gradnjo mostov in oskrbovalnih poti – a odkar je bil Zidu pod spomeniškim varstvom, so ga včasih celo na najbolj odročnih nadzornih točkah nadzirali čuvaji in prostovoljni stražarji.

V Pekingu sem slišal za tekmovanja *tekačev po Zidu*, na katerih so za zmagovalca razglasili tistega, ki je brez oddiha pretekel najdaljšo razdaljo po prepovedanih, zaprtih odsekih na njem. Približno petsto kilometrov dolgi, dobro ohranjeni ali dobro restavrirani ter povsod dostopni odseki Zidu so imeli svoj pendant v tisočero kilometrih pogosto zaraščenege, v divjini komaj še kot arhitektura prepoznavnega okopa razvalin.

Ko sem po napornem, kot k steni prislonjena lestev strmem vzponu čez neki prehod naposled prispel do negibne postave, pa se nisem srečal z vojakom ali tekačem, temveč z belolasim Evropejcem, ki kljub mrazu ni nosil kape in ki se je po prijaznem pozdravu takoj pridušal nad snegom.

Mr. Fox iz valižanske grofije Swansea je bil *bird-watcher*, prijatelj ptic, in že od navsezgodaj na poti po Zidu, da bi opazoval in fotografiral ptice pevke

ter na majhen digitalni magnetofon snemal njihovo petje, svarilne klice ali glasove sovraštva. Bil je ena-inštirideseti odsek zidu, po katerem je pohajkoval na ta način.

Ampak kaj vraga, je rekel Mr. Fox, naj bi človek pri tem snegu sploh videl in slišal? Ptice čisto razume. Večina ptic pevk pač sneg sovraži kot on sam in zdaj našopirjeno sedijo v svojih skrivališčih ter varčujejo z močmi ob dnevu, ko je hrana nedosegljiva in pokopana pod mrzlo belino. Samo azijski kratkoprsti škrjanec, *Calandrella cheleensis*, rdečegrlí drozg in rajski muhar ... to je bilo to jutro vse.

Mr. Fox je do vrnitve kronske kolonije Ljudski republiki Kitajski kot pisec in prevajalec navodil za uporabo živel v Hongkongu, po upokojitvi pa se je skupaj z ženo, arheologinjo, ki se je veliko posvečala Velikemu zidu, preselil v njeno rojstno mesto Šanghaj. Od tam se je pred tremi dnevi z nočnim vlakom odpeljal v Peking in se od tam z avtobusne postaje Dong Zhi Men brez postanka odpravil na ta odsek zidu, zadnjega, ki mu še manjka v provinci Hebei. In kot zanalašč je danes začelo snežiti. Sneg v oktobru!

S tem je hotel te dni še izpopolniti svojo zbirko ptičjih glasov, album, ki naj bi v idealnem primeru zajel vse vrste ptic pevk, ki živijo v zavetju Zidu, neznanško jato, ki obletava *Velikega zmaja*. Na Kitajskem so Zid včasih primerjali z zmajem, ki namaka jezik v vodo Rumenege morja, medtem ko lahko s svojim repom do peščenih viharjev razbiča sipine v puščavi Gobi.

Wanli, je rekel Mr. Fox, kitajski izraz za dolžino Velikega zidu, pomeni po stari merski enoti, ki so jo pod vsako dinastijo določili drugače in bi lahko pomenila tako tristo kot tudi skoraj šeststo metrov, *deset tisoč li*, a ne le to, *li* je namreč tudi znamenje za neskončno, nepredstavljivo in je deset tisoč *li* dolg zid torej *desettisočkrat nepredstavljivo* dolg.

Seveda so se, je povedal, vedno prepirali o tem, koliko kilometrov znaša izmerjena dolžina zidu, ali je pri tem treba upoštevati ta ali oni čas velike gradnje in ali je morda treba k dolžini prišteti tudi gorovja, reke in jezera, ki so jih kot naravne pregrade tako rekoč vgradili v *Wanli Chang Cheng*, ali ne, ampak to je zanj brez pomena. Sam spremlja samo ptičje petje vzdolž črte Velikega zmaja, ki se odvisen od dinastij, prestolonaslednikov in vojne sreče pač opoteka sem in tja. In ta črta je dolga skoraj devet tisoč kilometrov.

Viski? Bom požirek? Fox nikoli ni šel na zid brez stekleničke irskega viskija. Irski, tisti iz Republike, z juga, ne tisti z bombaškega severa, je najblažji in se mu najbolj prileže.

Pravzaprav je bila to ideja njegove žene. Pred tridesetimi leti jo je spremljal v provinco Ningxia. Zid se tam vleče po precej klavrnih predelih, mimo industrijskih con, rafinerij, vzdolž zadimljenih skladišč odpadkov. Ampak ravno v Ningxii je neki ptič *Turdus mandarinus*, kitajski kos, pel tako očarljivo lepo, da sta oba kot začarana poslušala in je nehote pomislil na očeta, ki je nekoč pogosto s čelno lučko sedel pod drevesi v Swanseaju in mrzlično poskušal

zapisati na notni papir bliskovito melodijo, ko se je v temi oglasil kakšen slavec ali pa kos. Oče je diatonične intervale, motive trozvočja in kromatične tonske lestvice, denimo kosovega petja, potem vkomponiral v svoje skladbe za pihalno godbo.

Seveda pa gostolenje ptic pevk ni rabilo samo ljubezni in ohranjanju vrste, temveč je bilo več kot le to – žgolenje je bilo tudi označevanje revirja, saj je lahko z daleč slišno jakostjo, raznolikostjo, virtuoznostjo bodisi ustavljalo tekmece na varni razdalji ali pa jih pognalo v beg. No, to je sicer po svoje počela tudi očetova glasba za pihala. Kosi znajo denimo posnemati kakšen ducat drugih ptičjih glasov, celo zvoke iz človeškega sveta, recimo jokanje majhnega otroka, oddaljene motorje, smeh, zavijanje siren ... in ko potem *opevajo meje svojega kraljestva*, je čutiti, kakor da s tem smešijo vso betežno privezanost na zemljo in vsakogar, ki nima nepopisne sreče, da bi bil angelom podobno krilato, angelom podobno pojoče bitje, ki uživa svobodo, da se lahko, kadar se mu za- hoče, dvigne v zrak in se z najvišjih stolpov, dreves in čeri spet vrže v globino, a med padanjem razpne krila, nenadoma oblebdi in se prepusti vzgornjiku, da ga ponese nazaj pod nebo.

Z ženo sta takrat v Ningxii uročena poslušala in tedaj mu je, zazrta v ostanek z gostim grmovjem pre-raslega Zidu, rekla: petje. Tudi to bi bilo mogoče! Pesem revirjev, pesem lovišč, ne pa z nadzidki utrje-ni zidovi!, tonske lestvice namesto kamnov, pojoče označevanje meja!

Skupaj sta sanjala, kako bi ta nepredstavljivo dolgi zid nadomestila z enim samim zaporedjem brezšivno zlitih revirskih žgolenj, s slikovitim zborom, okopom raznolikih popevanj, nežnih in kristalasto čistih, a tudi igrivih in piskajočih, vse pa v sekvencah nepreslišne, razorožujoče lepe melodije, ki bi bodisi tako zmedla vsakega vsiljivca ali napadalca, da bi se prestrašen pobral, ali pa ga tako očarala, da bi pozabil na svoj pohlep, svoje sovraštvo ali svojo bojevitost in ne bi mogel drugače, kakor da zamaknjeno prisluhne.

Kakšna predstava, je rekel Mr. Fox, da bi vse odseke Zidu, zgrajene pod dinastijami Čin in Han, ali kakor so se že imenovali, Wei, Čou, Tang, Liao in Ming preplavila glasba, ptičje petje, ki bi se razlegalo povsod in brez prestanka in bi se oglašalo še potem, ko bi celo najtrdnejši zidovi in domnevno nezavzetni obrambni stolpi razpadli v ruševine.

Morda se država tako nemuzikalnega človeka, kakršen je bil Mao Cetung, ni mogla ohraniti že samo zato, ker je bila prvo in edino od vseh dosedanjih kitajskih cesarstev, v kateri ptic pevk niso pobijali le iz slepe pogoltnosti kot v nekaterih evropskih državah, temveč so po vseh provincah te tako imenovane Ljudske republike brez izjeme pobili vse ptice – milijone in miriade škodljivk, ki so zobale žito in desetkale pridelek. In v tej državi je resnično prišla pomlad, ko je bilo nebo nad Pekingom *osvobojeno ptic!* Osvobojeno ptic! Kakšna svoboda!

Ko je Mr. Fox pripovedoval o dinastijah in cesarstvih, ki jih še tako dolgi, še tako močni okopi – no-beden od njih! – niso mogli obvarovati pred tokom

časa, je vrh zidu lebdela tišina, snežna tihota. Ko pa mi je podal stekleničko za zadnji požirek, sva v eni od krošenj pod sabo, ki se je ravno v soncu otresala snežnih blazinic, spet zaslišala rdečegrlega drozga, kate-rega oglašanje si je skiciral že zjutraj. *Jesensko petje*, ga je opisal, tišje in manj odmevno, a bolj umetelno, bolj uživaško kakor žgolenje pomladi, ker je osvobojeno nekaterih z odjugo povezanih namenov, denimo dvorjenja in razmnoževanja. Malo ga spominja tudi na ljudi, nanj samega. Jesenskemu ptiču pač ni treba nikogar več očarati. Ko poje, če že poje, poje bolj sebi, kot za koga drugega ali proti njemu.

Petje drozga je še nekaj minut odmevalo za nama, ko sva po tem nepredstavljivo dolgem Zidu spet odhajala, vsak svojemu cilju naproti, on proti Simataiju, jaz proti Jinshanlingu, vsakdo po gazi drugega.